

SZTE JGYPK Művelődéstudományi Intézet – KAPOCS
ÁTMENETEK. A globális és helyi kultúrák határán
Szeged, 2021. március 12–13.

Lokális kulturális elemek diffúziója a Római Birodalomban – egyiptomi kultusz Pannoniában

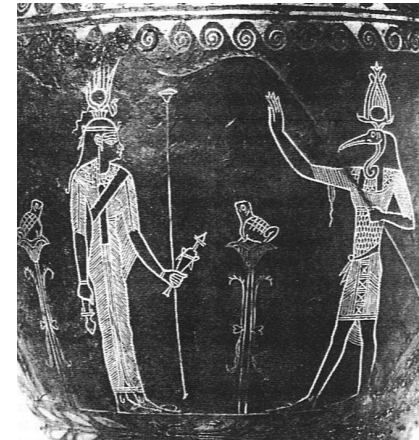

Újvári Edit
SZTE JGYPK Művelődéstudományi Intézet
ujvari.edit@szte.hu

Az előadás vázlata:

- **Problémafelvetés:** az egyiptomi kultúra elemei a Dunántúl régészeti emlékeiben

- **Elmélet:** kulturális diffúzió

- **Kultúrtörténeti elemzés:**

- ókori birodalmi / globális kulturális környezet – lokális / egyiptomi kultuszok

- magyarországi, pannoniai vonatkozás: a Savaria, **Iseum**

Problémafelvetés

- Pannonia és Szombathely/Savaria 2–4. századi római kulturális hagyatékában: egyiptomi vallásgyakorlat tárgyi emlékei

Egyiptomi kultikus kancsó,
1. sz. (*Egyedi kancsó*,
Szombathely, Iseum)

Osiris bronzplasztika
(Bátaszék)

Homlokzati fríz töredék
Ízisz és görög-római istenek
figuráival, 3. sz.
Szombathely, Iseum

A kulturális diffúzió elmélete

Lowie: A kultúra meghatározói
(*Culture and Ethnology* 4.)

Robert H.
Lowie
(1883–1957)

A kultúra alakulásának meghatározó tényezői:

- Belső fejlődés – **lokális kulturális jelenségek**
- Külső eredetű fejlődés – **diffúziós folyamat**
 - „A népek közötti kapcsolat tehát a kulturális fejlődés egyik legfőbb előmozdítója.” (Lowie 1997. 195.)
- **Kulturális integráció** (R. Lowie, R. Benedict 1997.)

Lokális kulturális elemek diffúziója

- **Ókori birodalmi keretek:** a kulturális kölcsönhatások felerősödése
- **Interdiszciplináris kutatás:** régészet, ikonográfia, kultúrtörténet, vallástörténet
 - technológia, szokások, jövevényszavak, **vallási kultúra – ikonográfiai elemek ikonológiai kutatása**
- Pl.: Kr. e. II. évezred mezopotámiai források – „az istennevek lefordíthatóságának kultúrtechnikája” (Assmann 2003. 69.)
- **Kr. e. 4. sz. – egyiptomi vallási elemek hellenizálása**
Interpretatio Graeca; univerzalizmus
 - Pl.: 2. sz. eleje: „Egyesek szerint Iszisz Hermész lánya, mások szerint Prométheuszé...” (Plutarkhosz: *Iszisz és Oszirisz* 1986. 3)
 - „Iszisz a környezetében lévő istenekkel együtt mindenkié (...) tisztelik őket kezdettől fogva (Plutarkhosz 1986. 66)

Lokális kulturális elemek diffúziója a hellenisztikus és római korban

- Pl.: interkulturális jelenségek a vallási kultúrában
- Birodalmi környezet: **egyes lokális kulturális elemek szétterjedése**
- „Interpretatio Romana” (lat. ’római értelmezés’) Tacitus *Germania* 43,4.
- Hellenisztikus és római kori misztériumkultuszok, keleti kultuszok elterjedése
- **szinkretizmus**

- Ósi eredetű, ókori (közel-keleti, egyiptomi) **lokális vallási kultúrák rituális elemeinek átvétele, átértelmezése**
- Késő ókori vallási **univerzalizmus** (Eliade 1995. 227–230.; Assmann 2002. 68-77.)
Osiris-Canopus,
Hadrianus villa, 130 k.

*Alexandriai
Zeus-Amon,*
Kr. e. 4. sz.

Egyiptomi Izisz-kultusz diffúziója

Izisz-templom,
Pompeji
1. sz.

Izisz szertartás.
Herculeneumi freskó, 1. sz.
(Nápoly, Museo Archologico
Nazionale)

3. sz. Apuleius: *Az aranyzamár* (XI.)

Izisz-jelenés: „égi lakók legkülönbike,
akinek alakjában minden isten és istennő
egybeolvad” (Apuleius 2002. 246.)

Izisz: görög–egyiptomi szinkretizmus

„kozmeteizmus” (Assmann 2003. 68–77.)

Római Izisz körmenet, relief, 2. sz. (Róma, Vatikán)

Egyiptomi kultuszok régészeti lelőhelyei Pannonia területén

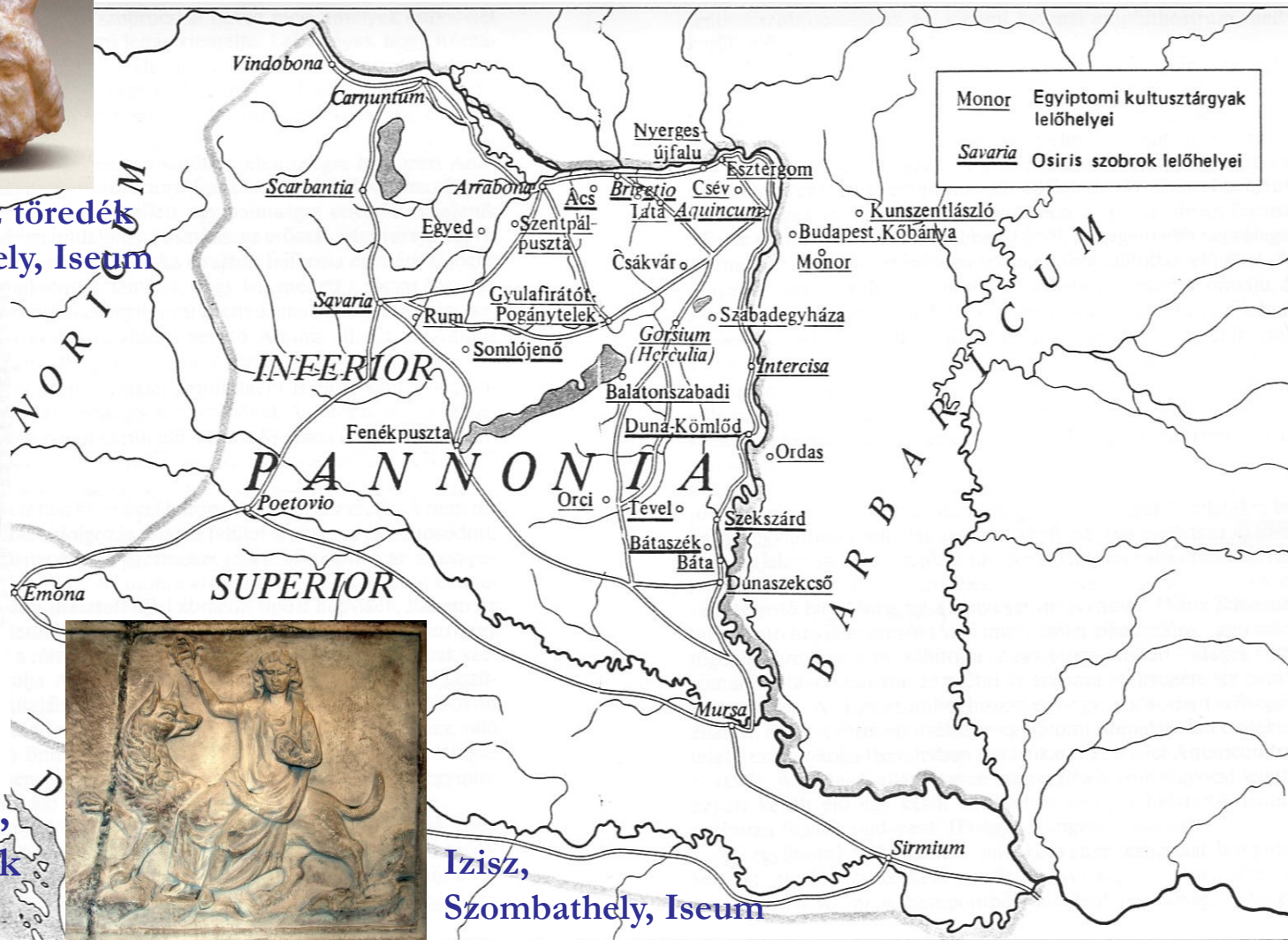
Szarapisz töredék
Szombathely, Iseum

Ozirisz,
Bátaszék

Izisz,
Szombathely, Iseum

Egyiptomi kultusz Savariában

- Szombathely, Iseum rekonstrukció – 2011. (EU ERFA)
- *Isis savariai otthona* című kiállítás
Sosztarits Ottó – Balázs Péter – Csapláros Andrea 2013.
- <http://iseum.savariamuseum.hu>

ISEUM SAVARIENSE

AKTUÁLIS | GYŰJTEMÉNYEK | KUTATÓKNAK | MŰZEUMPEDAGÓGIA | LÁTOGATÓKNAK | GALÉRIA

3D SÉTA - ISEUM SAVARIENSE

NYITÓLAP > ISEUM > AKTUÁLIS > 3D SÉTA - ISEUM SAVARIENSE

Isis, 2. sz. eleje,
Róma, Capitolium
Museum

Szombathely, Iseum Savariense

- Szentélyrekonstrukció – 2011.
- A homlokzat fríz domborművei a 3. század első feléből

Az Iseum homlokzat fríz domborművei a 3. század első feléből; Ízisz a Szóthisz csillag jelképén

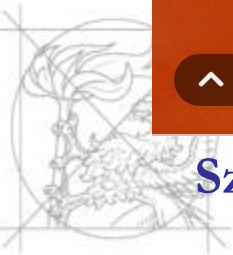
Keleti kultuszok Pannoniában

NYITÓLAP > ISEUM > AKTUÁLIS > 3D SÉTA - ISEUM SAVARIENSE

Szombathely, Iseum, *Isis savariai otthona*, virtuális kiállítás

<http://iseum.savariamuseum.hu>

Összefoglalás

- Az **egyiptomi kultusz** jelenléte Pannonia, Savaria 2–4. századi kultúrájában
- **Kulturális diffúziós** folyamat
Római birodalmi / globális kulturális környezet – lokális / egyiptomi kultuszok
- **Lokális kulturális jelenségek átformálódása – kulturális integráció**
 - Hellenizált Izisz
 - **Romanizált Izisz:** legfőbb, univerzalisztikus segítő istenség; császárkultusz
 - **Savariai Iseum** – Hadrianus, Septimius Severus, Caracalla kora (2–3. sz.)
 - A Duna-vidéki, római Izisz-kultusz főtemploma

Szakirodalom

Assmann, Jan (2003) *Mózes, az egyiptomi*. Budapest, Osiris.

Dobrovits Aladár (1979) *Egyiptom és az antik világ*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Eliade, Mircea (1995) *Vallási hiedelmek és eszmék története II*. Budapest, Osiris.

Hackworth, Petersen Lauren (2016) *The Places of Roman Isis: Between Egyptomania, Politics, and Religion*. <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935390.001.0001/oxfordhb-9780199935390-e-128> [2021.02.25.]

Lowie, Robert H. 1997. A kultúra meghatározói In: Bohannon, Paul – Glazer, Mark: *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest, Panem Kiadó.

Mezős Tamás (2005) A szombathelyi Iseum helyreállítástörténete és új elvi rekonstrukciója. In *Építés- és építészettudomány*. 33. (3–4) 245–288.

Mráv Zsolt (2016) Az alexandriai istenek. In: Tóth Endre et al. (szerk.) *Szent Márton Pannoniában*. Szombathely – Pannonhalma, pp. 29–34.

Plutarkhosz (1986) *Iszisz és Oszirisz*. Budapest, Európa.

Sosztarits Ottó – Balázs Péter – Csapláros Andrea (szerk.) (2013): *A savariai Isis szentély. Sistrum. Az Iseum Régészeti Műhely és Tárház kiadványa*. Serie A. No. 1. Szombathely, Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata.

Szentlélek Tihamér (1960) *A szombathelyi Isis-szentély*. Budapest, Képzőművészeti Alap.

Wessetzky Vilmos (1989) *Isis és Osiris Pannoniában*. Budapest, Corvina.

SZTE JGYPK Művelődéstudományi Intézet – KAPOCS
ÁTMENETEK. A globális és helyi kultúrák határán
Szeged, 2021. március 12–13.

Köszönöm a figyelmet!

Újvári Edit
SZTE JGYPK Művelődéstudományi Intézet
ujvari.edit@szte.hu

